

Sammanfattning

Denna rapport beskriver, med hjälp av statistiska indikatorer och frågeundersökningar, hur användningen av narkotika har utvecklats i Sverige under 2000-talet. Syftet är att ge en så sammanvägd bedömning som möjligt, även om det kan vara svårt att utifrån tillgänglig information ge definitiva beskrivningar av trender och nuläge.

Antalet lagföringar för narkotikabrott har tredubblats under 2000-talet. Ringa brott dominerar i allt högre grad. Även antalet narkotikabeslag tredubblades under samma period. Noterbart är att volymerna för exempelvis cannabis, amfetamin och kokain i grova drag tiodubblats sedan millennieskiftet. Ökningen för narkotikaklassade läkemedel är ännu större. Merparten av dessa volymökningar har inträffat under den senaste femårsperioden.

Trots ökade beslagsvolymerna har narkotikapriserna generellt sett inte stigit under senare år. Tvärtom är narkotika numera billigare än i 2000-talets början. Detta, i kombination med den kontinuerliga introduktionen av nya syntetiska droger och digitaliseringens underlättande av narkotikaförsäljning, leder till bedömningen att tillgängligheten till narkotika idag är hög.

Jämfört med kriminalstatistiken uppvisar indikatorer gällande sjuklighet och dödlighet en klart mindre dramatisk utveckling under 2000-talet. Dessa mått visar på uppgångar om cirka 35 procent under hela perioden. Sedan 2015 har en viss förbättring av läget inträffat gällande antalet avlidna och vårdade i relation till narkotika. Nedgången förklaras sannolikt delvis av att det genomförts insatser som påverkat sjuklighet och dödlighet i positiv riktning. Oaktat detta ger alltså dessa indikatorer en betydligt mindre alarmerande bild jämfört med beslags- och kriminalstatistiken.

Resultat från olika frågeundersökningar pekar på att den uppgång i narkotikaanvändningen i befolkningen som noterades under 1990-talet delvis fortsatt under 2000-talet. En slutsats utifrån dessa studier är dock att det jämfört med tiden innan pandemin finns tecken på att narkotikaanvändningen är mindre utbredd i befolkningen som helhet, och inte minst i åldersgruppen 16–29 år.

Att narkotikaanvändning tycks ha blivit mindre utbredd bland unga indikeras av att andelen misstänkta för narkotikabrott yngre än 30 år har sjunkit (från 66 till 56 procent mellan 2019 och 2024). Även i statistiken gällande dödlighet och sjuklighet har andelen under 30 år sjunkit, jämfört med tiden innan pandemin. Detta tyder på att nyrekryteringen till narkotikaanvändning avmattats under senare år, vilket stöds av att antalet som för första gången vårdats med narkotikadiagnos sjunkit med 13 procent mellan 2019 och 2023.

Statistiken över årligen nytilkomna förstagångsvårdade ger i grova drag ett stabilt intryck under 2000-talet, även om vissa nedgångar alltså inträffat senare år. Specialanalyser för perioden 2007–2020 av antalet personer med problematiskt narkotikabruk visade att dessa årligen uppgått till omkring 70 000 personer och att inga större förändringar skett under perioden.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att de kriminalstatistiska indikatorerna visar på stora uppgångar under 2000-talet. Tillgängligheten till narkotika har dessutom ökat under perioden. Samtidigt syns inte motsvarande ökning i registrerad sjuklighet och dödlighet. Inte heller frågeundersökningarna påvisar några större uppgångar under 2000-talet. De senare källorna indikerar dessutom sjunkande nivåer under den senaste femårsperioden.

En sammanvägd bedömning är att konsumtionen av narkotika ökade under 2000-talet, men långt ifrån i den omfattning som de kriminalstatistiska källorna kan ge intryck av. Även om det problematiska bruket är högre idag jämfört med åren runt millennieskiftet så tycks det enligt sjuk- och dödsorsaksstatistiken inte ha inträffat någon ytterligare försämring sedan 2015. Framför allt bland personer under 30 år verkar läget tvärtom ha förbättrats något under de senaste fem åren.

Internationella jämförelser av problematiskt bruk är svåra att göra då sådana data i princip helt saknas. Däremot kan resultat från frågeundersökningar jämföras. Där framkommer exempelvis att i jämförelse med USA är narkotikaerfarenheter betydligt lägre i Sverige, såväl bland tonåringar som bland vuxna. Jämfört med europeiska länder hamnar Sverige normalt bland den halva av länder med lägre prevalensnivåer. Dock ligger erfarenheten av kokain och amfetamin bland vuxna svenskar omkring europamedelvärdet. Det kan också konstateras att bland skolungdom har narkotikaerfarenheten minskat under den senaste tioårsperioden, dels i Europa, men inte minst i USA.

Förutom att analysera utvecklingen av användningen konstaterar rapporten även att män är överrepresenterade i flertalet av datakällorna, men om narkotikaklassade läkemedel också ingår i analyserna så minskar könsskillnaderna. Liksom tidigare finns fortfarande en överrepresentation för storstadsregioner vad gäller narkotikaanvändning, även om denna har minskat under 2000-talet.

Ett annat konstaterande är att det finns uppenbara socioekonomiska skillnader i narkotikaanvändning. Detta märks framför allt vad gäller frekvent bruk, skadligt bruk, beroende/substansbrukssyndrom, liksom konsekvenser i form av sjuk- och dödlighet, vilket är vanligare bland personer med lägre socioekonomisk position. För mera sporadisk användning framträder dock inte samma mönster. Som konstaterats många gånger förr finner även denna rapport att personer som använder narkotika i högre grad än andra också använder andra substanser.